

І. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 343.343.5

DOI 10.32755/sjcriminal.2024.01.009

Коломієць Н. В.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права та правосуддя,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-5609-2651;

Лугина Є. Ю.,

здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

САМОВІЛЬНЕ ЗАЛИШЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЧАСТИНИ АБО МІСЦЯ СЛУЖБИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Виклики, які постали перед Україною в результаті воєнної агресії росії та запровадження в країні воєнного стану, вимагають змін у законодавстві стосовно посилення кримінальної відповідальності за правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану. Водночас важливим є науковий аналіз новел законодавства, оскільки таким чином можливо обґрунтувати їх доцільність або навпаки – правові проблеми, які можуть бути ними спричинені, як-от колізії, прогалини, конкуренція норм права тощо. Як приклад було розглянуто нові особливості адміністративної та кримінальної відповідальності за СЗЧ. З урахуванням досліджень науковців та юристів у сфері кримінального права було наведено кілька проблем, пов'язаних із кваліфікацією цього виду військового правопорушення. Відштовхуючись від аналізу окреслених проблем кваліфікації СЗЧ за законодавством України, у статті розглянуто способи їх подолання.

Ключові слова: військові правопорушення, кримінальна відповідальність, Кримінальний кодекс України, Збройні Сили України, військовослужбовці, воєнний стан.

Постановка проблеми. У Кримінальному кодексі (далі – КК) України в розділі XIX Особливої частини під військовими кримінальними правопорушеннями розуміються суспільно небезпечні діяння проти законного порядку несення або проходження військової служби, суб'єктами яких є військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час прохо-

дження зборів. Ця група кримінальних правопорушень становить загрозу державній обороні та призводить до значних втрат, тому за вчинення їх в умовах воєнного стану передбачена посилена кримінальна відповідальність. Дієздатність Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законів України, є запорукою збереження миру, національної безпеки та територіальної цілісності держави. Саме тому законодавство встановлює юридичну відповідальність за ті діяння, що можуть нашкодити інтересам країни і суспільства. Для ефективною протидії вчиненню військових правопорушень має бути належним чином організована як система правоохоронних органів, так і система правових норм, які встановлюють підстави притягнення винних осіб до відповідальності.

Однією із законних підстав притягнення до кримінальної відповідальності військовослужбовців є вчинення ними самовільного залишення військової частини або місця служби (далі – СЗЧ). Відповідно до ст. 407 КК України СЗЧ або нез'явлення вчасно на місце служби без поважних причин військовослужбовця строкової служби понад три доби, але не більше місяця, військовослужбовця іншого виду служби понад десять днів, але не більше місяця, або менше десяти днів, але вчинене повторно, є кримінальним правопорушенням. Кваліфікуючими ознаками є вчинення цих діянь військовослужбовцями в умовах особливого періоду, воєнного стану або в бойовій обстановці [1].

З аналізу судової практики видно, що цей вид військового правопорушення є найпоширенішим у лавах Збройних Сил України, і кількість судових проваджень з початку російського вторгнення значно зросла. Також спостерігається тенденція посилення відповідальності за вчинення військових правопорушень, що супроводжується відповідними змінами та поправками до законів, які потребують детального аналізу та оцінки їх ефективності у захисті прав та інтересів. З урахуванням того, що це правопорушення регулюється також адміністративним законодавством, актуальності набуло питання правильної кваліфікації діянь, які містять склад СЗЧ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над аналізом законодавства у сфері кримінальної відповідальності за СЗЧ працюва-

ли вчені та юристи-практики, серед яких варто виділити М. І. Карпенка, А. Л. Замахіна, Ю. М. Веселова, П. С. Єспринцева, Н. А. Орловську, Ю. П. Степанову та ін. У їхніх працях ґрунтовно розглянуті норми кримінального та адміністративного права, що встановлюють відповідальність за військові правопорушення. Але нещодавні зміни в законах України створили поле для нових досліджень.

Формулювання мети. Обґрунтування доцільності останніх змін у кримінальному та адміністративному законодавстві та виявлення колізій, спричинених ними, шляхом наукового аналізу нормативних актів і наукової доктрини.

Виклад основного матеріалу. Поняття «кваліфікація кримінальних правопорушень» застосовується як у науці кримінального права, так і в юридичній практиці, адже воно виступає однією з основних засад реалізації принципу законності в кримінальному та кримінально-процесуальному праві. Його застосування сприяє охороні й захисту прав та свобод людини і громадянина під час проведення досудового розслідування, винесення справедливого вироку суду, призначення відповідного покарання або, якщо наявні передбачені КК України підстави, звільнення від кримінальної відповідальності.

Термін «кваліфікація» застосовується для позначення надання характеристики певному предмету або явищу, віднесення його до певної категорії або групи тотожних предметів чи явищ. В енциклопедіях кваліфікація як юридична категорія тлумачиться як процедура встановлення тотожності між вчиненим суспільно небезпечним діянням та кримінальним правопорушенням, передбаченим у Законі про кримінальну відповідальність, шляхом встановлення відповідності між ознаками діяння та складу кримінального правопорушення [2].

У науковому колі кваліфікація кримінальних правопорушень не має свого єдиного визначення. Під час здійснення наукових досліджень це поняття набуває різного змісту залежно від наукового бачення самого науковця. Наявність різних підходів до розуміння суті кримінально-правової кваліфікації сприяє загостренню суперечностей у цьому питанні, а допомагає детально охопити всі його ключові ознаки.

Кваліфікація в її вузькому та широкому розумінні трактується в таких значеннях: 1) юридична оцінка суспільно небезпечного діяння та застосування тієї норми закону, яка найбільше має відповідностей з ознаками цього діяння; 2) встановлення тотожності між основними ознаками суспільно небезпечного діяння (фактичним складом) та основними ознаками кримінального правопорушення, закріпленими в КК України (юридичним складом), у результаті чого робиться висновок про наявність або відсутність цієї тотожності; 3) результат діяльності органів досудового розслідування, що полягає в оцінці суспільно небезпечного діяння та виявлення його як кримінального правопорушення, передбаченого в нормі КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за вчинене, та процесуальне закріплення висновку про наявність відповідності між діянням і нормою закону.

Отже, під кваліфікацією кримінального правопорушення варто розуміти процедуру, що охоплює стадію вибору відповідної кримінально-правової норми, стадію встановлення відповідності між ознаками суспільно небезпечного діяння та складом кримінального правопорушення, закріпленого в нормі закону, і стадію закріплення висновків проведеної кваліфікації та підтвердження відсутності чи наявності складу кримінального правопорушення.

Кваліфікація посідає важливе місце в кримінальному та кримінально-процесуальному праві, адже в процесі досудового розслідування вирішуються ряд таких питань: значення складу кримінального правопорушення як підстави кваліфікації суспільно небезпечного діяння, кваліфікація діяння за стадіями вчинення кримінального правопорушення (готування, замах, закінчене кримінальне правопорушення), кваліфікація кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, а також кваліфікація кримінальних правопорушень при конкуренції норм закону тощо [3, с. 152–156].

Військове правопорушення у виді СЗЧ, як і низка інших правопорушень проти порядку несення служби, становлять загрозу обороноздатності держави в умовах мирного часу, особливо в період воєнного стану. Тому з метою підтримання військової дисципліни законодавством передбачено заходи

державного примусу, а саме адміністративну та кримінальну відповідальність за цю категорію правопорушень. Відповідні склади військових правопорушень, що посягають на порядок несення та проходження військової служби і вчиняються військовослужбовцями, містяться в КК України та Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Якщо проаналізувати ст. 407 КК України і ст. 172-11 КУпАП, можна дійти висновку, що їхній зміст майже тотожний. Спільною є і кваліфікуюча ознака – особливий період, крім воєнного стану. Суб'єкт для обох однаковий, адже СЗЧ може бути вчинене тільки військовослужбовцем, об'єкт та суб'єктивна сторона також цілком збігаються, а об'єктивна сторона представлена двома видами діянь – СЗЧ та нез'явлення вчасно на місце служби. У юридичній, зокрема судовій, практиці це породило багато помилок у кваліфікації окремих військових правопорушень [4, с. 463].

Питання адміністративної та кримінальної відповідальності гостро постало в умовах воєнного стану 2022 року. Відтоді законодавець вирішив додати певні зміни до КК України та КУпАП, зокрема в частині, що стосується юридичної відповідальності за СЗЧ. Раніше зміст ст. 172-11 КУпАП містив такі кваліфікуючі ознаки, як повторність діяння (для військовослужбовців строкової служби) та вчинення в умовах особливого періоду. Однак Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX значно змінив зміст ст. 172-11 КУпАП. Окрім того, що було посилено адміністративну відповідальність, а саме збільшено строки адміністративного покарання за ч. 1 та ч. 2 цієї статті, то абз. 1 ч. 4 ст. 172-11 КУпАП було доповнено словами «окрім воєнного стану», що викликало спір серед багатьох науковців та юристів-практиків [5]. Тобто в новій редакції ч. 4 ст. 172-11 КУпАП передбачає такий зміст: «Діяння, передбачені частинами першою або третьою цієї статті, вчинені в умовах особливого періоду, крім воєнного стану» [6].

Потрібно зазначити, що поняття особливого стану відповідно до Закону України «Про оборону України» означає період, що починається з оголошення рішення про мобілізацію або приховану мобілізацію, а також з моменту введення воєнного стану в країні чи на певній частині її території. Тобто, як зазначено

в цьому ж законі, особливий період охоплює і воєнний стан [7]. Таким чином, до ухвалення Закону України № 2839-IX в Україні вчинення СЗЧ або нез'явлення вчасно на місце служби, вчинені в умовах особливого періоду, в тому числі воєнного стану, могло тягнути за собою або адміністративну, або кримінальну відповідальність. Такі діяння могли кваліфікуватися як адміністративне правопорушення, якщо вони були вчинені військовослужбовцями строкової служби тривалістю до трьох діб або іншими категоріями військовослужбовців – до десяти діб. КК України як до внесення розглянутих змін, так і тепер у ч. 5 ст. 407 передбачає кримінальну відповідальність за СЗЧ.

Нині зміни в КУпАП спричинили значну проблему, а саме конкуренцію двох видів юридичної відповідальності за вчинення СЗЧ. Науковці дуже активно порушили це питання у своїх дослідженнях. Серед основних проблем варто виокремити таке:

- з урахуванням положення ч. 4 ст. 15 КУпАП, що передбачає пріоритетність кримінальної відповідальності для військовослужбовців, якщо за відповідні діяння передбачена саме кримінальна відповідальність, питання про кваліфікацію суспільно небезпечних діянь у виді СЗЧ мало б вирішуватися на користь кримінального судочинства, але в реальності спостерігається практика неоднакового застосування судами норм КК України та КУпАП;

- з моменту набрання чинності Законом України № 2839-IX усі факти вчинення СЗЧ або нез'явлення вчасно на місце служби без поважних причин має кваліфікуватися тільки як кримінальне військове правопорушення, оскільки в Україні досі триває воєнний стан, що є обтяжливою кваліфікуючою ознакою, яка також виключає застосування адміністративної відповідальності;

- в умовах воєнного стану кількість кримінальних правопорушень значно зростає, адже виключається можливість кваліфікації деяких діянь за КУпАП, що своєю чергою спричиняє велике навантаження на органи досудового розслідування та суди, в яких спостерігається нестача кваліфікованих кадрів, це впливає на швидкість розгляду кримінальних проваджень та якість документування цих справ [8, с. 50–53];

- чинну редакцію ст. 172-11 КУпАП варто вважати такою, що порушує принцип пропорційності між діянням та суворістю

покарання за нього [9, с. 56]. Питання СЗЧ, вчинене тривалістю до трьох діб в умовах воєнного стану, стає неврегульованим у законодавстві, адже тепер це правопорушення не передбачене КК України, а відповідно до КУпАП воно може тягнути відповідальність за ч. 1 ст. 172-11, тобто таку, як те саме діяння, вчинене в мирний час.

У наш час ці дослідження доводять, що, окрім критики, науковці беруть участь у вдосконаленні правового регулювання, пропонуючи конкретні способи, які б сприяли подоланню прогалин та конкуренції правових норм. Правова позиція Європейського суду з прав людини наголошує на тому, що закон має бути чітким та передбачуваним у своєму формулюванні та застосуванні [10].

Науковці висувають різні версії того, які саме зміни можуть дозволити подолати колізії в законодавстві щодо кваліфікації СЗЧ за КУпАП та КК України. Один із способів подолання колізії між ст. 407 КК України і ст. 172-11 було запропоновано В. В. Ковальчуком. Відповідно до останніх змін, внесених до КК України, СЗЧ або нез'явлення вчасно на місце служби, вчинене військовослужбовцем в умовах бойової обстановки, а також ці самі діяння, вчинені тривалістю понад три доби, в умовах воєнного стану кваліфікуються як кримінально протиправні. Але якщо ці діяння вчинено в умовах воєнного стану з меншою тривалістю, то важко зрозуміти, за якою нормою закону кваліфікувати це правопорушення. Тому ст. 172-11 КУпАП доцільно було б доповнити ч. 5, яка передбачала б адміністративну відповідальність за СЗЧ, вчинене в умовах воєнного стану. Нова редакція цієї статті може бути викладена в законі таким чином: «Діяння, передбачені частиною першою або третьою цієї статті, вчинені в умовах воєнного стану» [11, с. 115–116].

Також Н. А. Орловська та Ю. П. Степанова виявили, що ч. 4 ст. 407 КК України конкурує зі ст. 429 КК України «Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю». Вчинення СЗЧ у бойовій обстановці є цілком тотожним кримінальному правопорушенню, що передбачене ст. 429 КК України. Бойова обстановка, в контексті Розділу ХІХ, може бути обстановкою наступального, оборонного, танкового, протиповітряного бою тощо і є безпосереднім застосуванням військової зброї і техніки сто-

совно військового супротивника або ним самим (примітка до ст. 402 КК України). Воєнний стан не є обов'язковим для виникнення бойової обстановки. Таким чином, при самовільному залишенні військової частини або місця служби в умовах бойової обстановки особа вчиняє залишення місця ведення бою. Отже, «бойова обстановка» як кваліфікуюча ознака має бути виключена із ч. 5 ст. 407 КК України, а в новій редакції залишити положення такого змісту: «Самовільне залишення військової частини або місця служби, а також нез'явлення вчасно на службу без поважних причин, вчинені в умовах воєнного стану» [12, с. 513–514].

На думку деяких фахівців, ті зміни, які були внесені до законодавства та посилюють відповідальність за вчинення СЗЧ, зокрема ті зміни, що змінили умови кримінальної відповідальності за це діяння в умовах воєнного стану, є непропорційними. Деякі з них пропонують зовсім протилежну позицію, яка полягає в декриміналізації СЗЧ, натомість посилити дисциплінарну відповідальність військовослужбовців, яких варто зобов'язати виплачувати матеріальну компенсацію шкоди. Експерти при цьому підкреслюють, що таку позицію необхідно застосувати лише щодо таких діянь, як залишення пункту постійної дислокації або повернення в частину з незначним терміном запізнення, водночас ці діяння обов'язково мають бути кримінально караними, якщо військовослужбовець залишив поле бою або позицію у зоні бойових дій [9, с. 57].

Висновки. Кваліфікація кримінальних правопорушень є важливою процедурою встановлення спеціальними органами досудового розслідування ознак складу конкретного кримінального правопорушення в певному суспільно небезпечному діянні відповідно до Особливої частини КК України, а також винесення висновку про наявність чи відсутність тотожності між фактичним складом діяння та конкретною кримінально-правовою нормою. Аналіз чинного законодавства дозволив виділити основні проблеми, що стосуються кваліфікації СЗЧ як кримінального правопорушення. Вдалося встановити, що СЗЧ може тягнути за собою застосування кримінальної або адміністративної відповідальності. Але зміни, внесені до КУпАП, а саме виключення «воєнного стану» як об'єктивної ознаки зі ст. 172-11, не сприяли

гармонізації адміністративного та кримінального законодавства, а спричинили ряд суперечностей. Тому розглянуті зміни вважаємо достатньо суперечливими і недоцільними.

З огляду на це законодавство України нині потребує детального аналізу норм, що регулюють юридичну відповідальність за скоєння військових правопорушень, адже деякі з висвітлених проблем мають вагоме значення на присудження справедливого покарання. Кваліфікація СЗЧ нині також потребує деяких змін у КК України та КУпАП, які сприяли б однаково застосуванню ст. 407 КК України і ст. 172-11 КУпАП, а також дозволили б відмежовувати це кримінальне правопорушення від інших тождних військових кримінально протиправних діянь. Разом з тим потрібно зважати на доцільність застосування деяких видів кримінальної відповідальності, які можливо було б замінити іншими покараннями у виді грошової або іншої компенсації за вчинення порушення військової дисципліни тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кваліфікація злочину. Українська радянська енциклопедія. URL: https://leksika.com.ua/11160223/ure/kvalifikatsiya_zlochynu (дата звернення: 22.03.2024).
3. Карпенко М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): теоретичні та прикладні аспекти : монографія / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. 420 с.
4. Замахін А. Л. Самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 462–464.
5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 р. № 2839-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text> (дата звернення: 22.03.2024).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на

14 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 22.03.2024).

7. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-ХІІ : станом на 3 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 22.03.2024).

8. Веселов М. Ю., Спринцев П. С. Відповідальність військовослужбовців за самовільне залишення військової частини або місця служби в умовах воєнного стану: окрема думка щодо новел у законодавстві. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2023. Вип. 1 (101). С. 48–61.

9. Військова юстиція та захист прав військових. Огляд міжнародного досвіду та тенденцій в Україні / за заг. ред. А. Крикуна-Труша та Л. Галан. Київ, 2023. 111 с.

10. Справа «Щокін проти України» (Заяви № 23759/03 та № 37943/06) : Рішення Європ. Суду з прав людини від 14.10.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text (дата звернення: 22.03.2024).

11. Корольчук В. В. Самовільне залишення військової частини або місця служби: аналіз законодавчих недоліків. *Актуальні проблеми кримінального права* : матеріали ХІІ Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка. Київ, 2023. С. 113–116.

12. Орловська Н. А., Степанова Ю. П. Самовільне залишення військової частини або місця несення служби: кримінально-правові ознаки і проблеми кваліфікації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 511–515.

Kolomiets N.,

Doctor of Sciences (Law), Professor,
Head of the Department of Criminal Law and
Justice of the National University "Chernihiv Polytechnic",
Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5609-2651;

Luhyna Ye.,

Higher education obtainer,
National University "Chernihiv Polytechnic",
Chernihiv, Ukraine

UNAUTHORIZED LEAVING OF A MILITARY UNIT OR PLACE OF SERVICE: PROBLEMATIC ASPECTS OF QUALIFICATION

The authors of the article emphasize that, given the contemporary conditions in Ukraine necessitating legislative changes, particularly those concerning the reinforcement of criminal liability for offenses committed during a state of war, it is

also crucial to undertake a scholarly analysis of legislative novelties. This analysis can substantiate their feasibility or, conversely, identify legal issues they may engender, such as conflicts, gaps, competition between legal norms, and so forth.

It is noted that military criminal offenses are outlined in Section XIX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which contains the definition of military criminal offenses. The societal danger of these offenses is justified by the threat they pose to the effectiveness of the Armed Forces of Ukraine and other military formations created in accordance with Ukrainian laws, which are a guarantee of maintaining peace, and territorial integrity.

The article underscores the importance of both a properly organized system of law enforcement agencies and a system of legal norms establishing grounds for holding guilty individuals accountable. The authors focus on studying the legislative provisions regarding desertion in the Criminal Code of Ukraine and the Code of Ukraine on Administrative Offenses. From the analysis of judicial practice, it is evident that this type of military offense is the most widespread within the ranks of the Armed Forces of Ukraine. The relevance of the article lies in the necessity to analyze the amendments made to the relevant legislative acts.

For example, new features of administrative and criminal liability for AWOL. Based on the research of criminal law scholars and lawyers, several problems related to the qualification of this type of military offense are presented. Drawing from the analysis of the outlined qualification problems of AWOL under Ukrainian law, the article discusses methods to overcome them.

Key words: *military offenses, criminal liability, Criminal Code of Ukraine, Armed Forces of Ukraine, military personnel, state of war.*

Referenses

1. Ukraine (2021), *The Criminal Code of Ukraine* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv.

2. Qualification of Crime (1972), Ukrainian Soviet encyclopedia, available at: https://leksika.com.ua/11160223/ure/kvalifikatsiya_zlochynu (accessed 22 March 2024).

3. Matviichuk, V. K. (Ed.) (2018), Crimes against the established order of military service (war crimes): theoretical and applied aspects, National Academy of Management University, Kyiv.

4. Zamakhin, A. L. (2023), "Self-willed leaving of a military unit or place of service under martial law or in a combat situation", *Legal scientific electronic journal*, pp. 462–464.

5. Ukraine (2022), *On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offences, the Criminal Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine on Peculiarities of Military Service under Martial Law or in Combat Situation* : Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2839-20#Text> (accessed 22 March 2024).

6. Ukraine (1984), *Code of Ukraine on Administrative Offences (Articles 1–212-24)*: Code of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukrainian, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (accessed 22 March 2024).

7. Ukraine (1991), *On Defence of Ukraine*: Law of Ukraine, Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (accessed 22 March 2024).

8. Veselov, Y. M. and Yeprintsev, P. S. (2023), "Responsibility of servicemen for unauthorised leaving of a military unit or place of service under martial law: a separate opinion on the novelties in legislation", *Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko*, pp. 48–61.

9. Krikun-Trush, A. and Galan, L. (Eds.) (2023), *Military justice and protection of military rights, Review of international experience and trends in Ukraine*, Kyiv.

10. Case "Shchokin v. Ukraine" (Applications No. 23759/03 and No. 37943/06), (2010), European Court of Human Rights, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_858#Text (accessed 22.03.2024).

11. Korolchuk, V. V. (2023), "Unauthorised abandonment of a military unit or place of service under martial law or in a combat situation: analysis of legislative shortcomings", *Actual problems of criminal law : materials of the XII scientific and theoretical conference*, Kyiv, pp. 113–116.

12. Orlovska, N. A. and Stepanova, Y. P. (2022), "Unauthorised abandonment of a military unit or place of service: criminal law features and problems of qualification", *Legal scientific electronic journal*, pp. 511–515.